

Europa-ideens historie - 1

Øyvind Tønnesson, (Høgskolen i Lillehammer), UiO, 21.8.2013.

FORELESNINGEN ER DELVIS
BASERT PÅ EN DISPOSISJON
FRA EVA SARFI, ILOS/UIO

The Norwegian Nobel Committee has decided that the Nobel Peace Prize for 2012 is to be awarded to the European Union (EU). The union and its forerunners have for over six decades contributed to the advancement of peace and reconciliation, democracy and human rights in Europe.

Fra Nobelkomiteens prisannonsering, oktober 2012

In the inter-war years, the Norwegian Nobel Committee made several awards to persons who were seeking reconciliation between Germany and France. Since 1945, that reconciliation has become a reality. The dreadful suffering in World War II demonstrated the need for a **new Europe**. Over a seventy-year period, Germany and France had fought three wars. Today war between Germany and France is unthinkable. This shows how, through well-aimed efforts and by building up mutual confidence, historical enemies can become close partners.

In the 1980s, Greece, Spain and Portugal joined the EU. The introduction of democracy was a condition for their membership. The fall of the Berlin Wall made EU membership possible for several **Central and Eastern European** countries, thereby opening a new era in European history. The division between East and West has to a large extent been brought to an end; democracy has been strengthened; many ethnically-based national conflicts have been settled.

The admission of Croatia as a member next year, the opening of membership negotiations with Montenegro, and the granting of candidate status to Serbia all strengthen the process of reconciliation in the Balkans. In the past decade, the possibility of **EU membership for Turkey** has also advanced democracy and human rights in that country.

The EU is currently undergoing grave economic difficulties and considerable social unrest. The Norwegian Nobel Committee wishes to focus on what it sees as the EU's most important result: the successful struggle for peace and reconciliation and for democracy and human rights. The stabilizing part played by the EU has helped to **transform most of Europe from a continent of war to a continent of peace**.

“EUROPA” – HVA ER DET?

- Først: De viktigste redskapene i studiet av samfunn er for det første «?», og spørreordene som ofte befinner seg foran det:
 - Hva skjedde, når, hvor, med hvem som sentrale involverte eller berørte, hvordan, og – fremfor alt – hvorfor?
- I det følgende skal vi forholde oss til Europa som begrep. Disse spørsmålene blir da med oss indirekte. (Europa «skjedde» ikke, men har utgjort en av flere rammer for historisk endring og selve begrepet er utviklet som ledd i og resultat av historiske prosesser.)

HVA ER EUROPA?

- Europa = et bestemt territorium? (naturgeografi)
- Europa = et historisk, kulturelt fellesskap? (Mulige stikkord: politisk frihet, religiøs enhet [Bibelen som felles referanse], «sivilisasjon» knyttet til «opplysning»)
- En europeisk identitet? – i konkurranse med andre identiteter (katolsk/ortodoks/protestantisk – romansk, slavisk, germansk, anglo-saksisk, skandinaviske/nordisk, nasjonal)
 - Europa – positivt eller negativt definert? Positivt = det Europa er (eller hevdes å være, f.eks. typisk demokratisk og/eller frihetlig) vs Negativt = det Europa ikke er (ikke-Asia, ikke-Afrika, ikke-despotisk og ikke-muslimsk(?)) [Tenk samtidig: Hva er Amerika?]
- Bør også tenke i retning av et skille mellom Europa som empirisk fenomen på den ene side, og som program på den annen side.

ANTIKKEN:

Zeus (i gresk mytologi, gudenes konge) bortfører Europa, den fønikiske kongens datter.

ANTIKKEN: DET GEOGRAFISKE OG POLITISKE EUROPA-BEGREPET OPPSTÅR

- Antikken: Ca. 500 f.Kr. - 500 e.Kr. Finner vi noe klart europabegrep i denne perioden?
- Geografisk: Middelhavet som skille. Afrika i sør, Europa i Nord. Azovhavet og elva Don som skille øst-vest. Europa altså i nordvest.
- Politisk-kulturelt: en viss forestilling om at Europa - dvs. greske bystater - sto for politisk frihet, mens Persia (Asia) sto for despoti. (jf. positiv og negativ definisjon)
- Romerriket: romerne erobret bl.a. Europa, men brukte ikke Europa som begrep og hadde ikke europeisk identitet. Når Vestromerriket går i oppløsning, presset blant annet av germanske stammer nordfra, er det neppe rimelig å oppfatte det som Europas fragmentering.
- ØT: Vi bør trolig unngå å legge for stor vekt på de tidligste referansene til «Europa». Fremstår verken som et klart empirisk fenomen eller som et program.

EUROPA = KRISTENHETEN?

- Middelalderen (400/500 - ca 1500) preget både av politisk fragmentering og av Pavekirken som ordnende institusjon
- De tidlige kirkefedrene kombinerte etablert geografisk kunnskap/forestillinger med Bibelens budskap, f.eks. ved å oppfatte verden som befolket av etterkommerne etter Noahs sønner, Shem (Asia), Ham (Afrika) og Jafeth (Europa)
- Men: i forbindelse med Karl den stores kroning i 800, fremsto Europa både som geografisk og politisk begrep.

KORSTOGENE: EUROPA MOT DE VANTRO

- Islam utgjorde en reell trussel: Iberiske halvøy under kontroll av maurerne 711-1212.
- Pave Urban II benyttet i f m første korstog Europabegrepet - «kontinentet der den rette tro hersker»
- Ettersom større deler av dagens Europa ble kristnet (herunder Skandinavia), ble koplingen Kristenhet – Europa styrket ytterligere. Rettet mot Islam som politisk trussel
- Men NB! I middelalderen (1000-årig periode) kan vi kanskje si at Europa og Kristenheten ble mye av det samme, men hvor bevisst dette var, er usikkert. Sikkert er det at Europa som geografisk begrep hadde liten betydning. Den organisert religiøse dimensjonen var viktigere.

FRA CA 1500: ET MODERNE EUROPA-BEGREP I STØPESKJEEN

- ◉ Hvorfor endringer fra ca. 1500?
 - ◉ «De store oppdagelser» som forklaring?
 - ◉ Boktrykkerkunsten – informasjonsspredning
 - ◉ Renessansen – mennesket (tilbake) i sentrum [humanisme]
 - ◉ Kirken splittes (nå også den vestlige - bruddet med Byzants hadde funnet sted et halv årtusen tidligere)
 - ◉ Koplingen Europa – Kristenhet svekkes gradvis
 - ◉ Staten blir politikkenes mål – maktbalanse europeisk ideal

MACHIAVELLI – EN MAKTENS APOSTEL?

- ◉ Machiavelli, italiensk tenker og politisk rådgiver (1469-1527)
- ◉ Fyrsten får sin legitimitet fra de politiske mål han arbeider mot, ikke fra Gud.
- ◉ Europa har små stater som etterstreber maktbalanse som middel til å sikre fred
- ◉ Fornuftsbasert opportunisme foran dogmatisk moralisme

IDEEN OM MAKTBALANSE

- Denne ideen ble dominerende i forholdet mellom europeiske stater
- Forenklet: Hvis flere stater er noenlunde like sterke, vil en stat ikke bli dominerende. Den vil derfor ikke kunne diktere omgivelsene; statenes suverenitet sikres.
- I løpet av 1700-tallet blir maktbalanse og statssuverenitet ikke bare trekk ved politisk praksis, men også en bærende idé i rettstenkning og politisk filosofi.

NY GEOGRAFISK FORSTÅELSE

- De store oppdagelsene, ikke minst «europeernes» oppdagelse av Amerika, førte til at nye kart ble tegnet.
- Typisk (og rimelig?) nok ble Europa satt i sentrum
- Forståelse av at Europa faktisk var lite, sammenliknet med andre verdensdeler, men likevel ble Europa framstilt som større.

EUROPA = OPPLYSNING & CIVILISASJON?

- Sivilisasjon er kollektiv kultur; den europeiske sivilisasjon består altså i de kulturelle kjennetegn som «europeere» har felles
- Antikkens kulturbegrep hadde vært knyttet til individet - det ble «kultivert». Fra opplysningstiden ble dette knyttet til det å representere «dannelse», og dette ble altså kollektivisert, slik at kulturen ble knyttet til sosiale fellesskap.
- I Frankrike kom man til å snakke om sivilisasjon, sosiale fellesskap som vektlegger opplysning, utdanning og utvikling, og som er fremtidsorienterte og ubundet av religiøse eller andre dogmer.
- I både Tyskland og Skandinavia kom man, særlig mot slutten av 1800-tallet, til å snakke om «kulturfolkene» – synonymt med sivilisasjonsbegrepet – og dette karakteriserte da i tiltakende grad dem som levde i den geografiske regionen som på de nye, gradvis mer korrekte verdenskartene var Europa.

HVA HAR VI NÅ SETT?

- Europabegrepet går tilbake til antikken, men det var lenge nokså betydningsløst, særlig som geografisk, men også som politisk og kulturell term.
- Med spredningen av kristendommen, ble det særlig dette organiserte religiøse fellesskapet som betydde noe, både kulturelt og politisk.
- At vi behandler europeisk historie frem til 1700-tallet som dét – europeisk historie – har derfor sin bakgrunn primært i den samtidshistoriske posisjon som vi betrakter fortiden fra.
- Neste onsdag: Vi går nærmere inn i denne samtidshistoriske posisjonen og ser på Europatanken i relasjon til både de moderne nasjonalstatenes og imperialismens historie.